

Juhász Kristóf

A göcseji hébacs

Ligetes, patakszötte völgyekben, bolyhos szántók alatt, árnyas bokrok alján most, novemberben is bátran meresztgeti duzzadozó szaporítószerveit a dúscsápú göcseji hébacs (*hebex gocolium*).

A kizárólag a zalai kultúrtájon honos, ritka, váltott táplálkozású növényállat húsos bőrizomtömlőivel és rostos gumóival araszol, vagy – a hőmérséklettől függően – szökdécsel az aljnövényzetben, de a talajszinten kívül a barlangot, vagy faodút is kedveli. Szívesen hódít meg elhagyatott pincét, bányát, de megfigyeltek már merész, domináns példányokat padlásokon, akár házijószág közelében is.

Az elevenspórázó, nyúttszikés, hasznos kis élőlény jelentős számban fogyaszt gyökereket megtámadó férgeket, de futóbogarat, legyet, szúnyogot, többféle gombát, és csigát is szívesen eszik, olykor pedig fotoszintézissel, vagy halászattal egészíti ki a változatos menüt. Késő tavasszal és kora nyáron nagy számban pusztítja a szúnyoglárvát a sekély vízben. Ilyenkor igyekszik beleolvadni környezetébe. Ősszel a legszínpompásabb a növényállat: alsó, hólyagos bőrizomtömlői és lebernyegei sárgászörösesek, fölül nyújtózkodó, tájékozódó- és vadászcsápjai ametiszt-püspöklilák, szaporítószerve égkék, széles, útilapura emlékeztető, összecsukható levelei pedig a barna és a zöld legváltozatosabb árnyalataiban játszanak.

Az Árpád-házi krónikák szerint egy mára kipusztult alfajt, az álka-csos göcseji hébacsot előszeretettel szaporították szőleikben a lágy zalai dombok szőlősgazdáit, mert a növényállat kevéssel beérte, és cserébe minden kártevőtől megvédte a dús tőkét.

A ránk maradt írások alapján az is kétségtelen, hogy akadtak a hasznos jószág segítségével gazdálkodók között, akik büszkén hirdették: az ő szőlejük nem csak dúsbabb termést, de finomabb bort is ad, mint a hébacstalan gazdáké. Erről tanúskodnak a Hébacsos, Hécsos, Hébos, Bacsos családnevek, a Héfalva, Bacsszeg, Hébacsszeg, Hébacshegy, Szépbacs, Bacsföldre, Göbacsdúló helységnevek, illetve a nemes Bacsszegy család. Ez utóbbiak címere az álka-csos göcseji hébacs piros és kék mezőben, kétkezes pallossal és szőlőfürttel. Jelmondatuk sajátos ízű, göcseji latinsággal: *hebexum vinum victorium patriae*. Magyarul: hébacs bor a haza győzedelme. Bizonyíthatóan e jelmondat kicsavarásából alakult ki a századok során az ismert népdal kezdete: Győzz, haza, lelkem, bor becse, hé!

Mivel a göcseji hébacs állat is, meg növény is, viselkedése olykor kiszámíthatatlan. A nőivarú hébacs hosszú vajúdással megszült, majd átmeneti, fás kültakarójából elősarjadzó spóráit féltő szeretettel gondozza a telepedésen és bábozódáson túl, a végső, ivaros alak föl-vételének kezdeti szakaszában is. A hébacsnak a siklókon, kígyókon, valamint néhány ölyvön és a hírhedt matató vércsén kívül természetes ellensége nincs. Az erdők, bozótosok, és vízmosságok más lakói gyakran találkozhatnak vele. Ha tétován botladozó őzet, szarvast, vaddisznót, rókát látunk, amik különös mintázatú sebeket viselnek

pofájukon, biztosak lehetünk benne, hogy nemrég az aljnövényzetben szimatolva megzavarták pihenésében az utódait harciasan védő, zsákmányszerző csápjainak csontkávás tapadókorongjaiból kábító nedveket kibocsátó, nőivarú hébacstot.

Máig fönmaradt, általában veszélyeztetett, ám olykor meglepetésszerűen túlszaporodó alfaj a dalos göcseji hébac (hehex gocolium vocalis), népies nevén nótacsal. A legújabb kutatások szerint ez az alfaj bizonyos hőmérsékleti viszonyok mellett képes genitáliái és páros, vagy páratlan szájszervei között egy sejtszinten tökéletes hangszekrényként működtetni sajátos emésztőrendszerét genetikailag, meg ha kedve szottyan. Halhatatlan költőnk és mesélőnk, Szabadpániky Kettős Dömötör így méltatta e különös lényt a maga idejében: „Ó, kik nem hallottátok Göcsej syrénjét, mit sem hallottatok a teremtett világ vocalis csudáiból! Nyájak futamodnak, méneseek vágtaznak, kondák szöknek világgá, ha tudatlan lelkőkben fölzeng a hihetetlen s hírhedett nótacsal titkos éneke! Nagyobb csuda ez, mint a tihanyi echo, nagyobb csuda még a gurgulamadár

pettyegtetőn tilinkózó tutulásánál is! Intelek titeket mind, kik idáig követtetek: a teremtést csudálni meg sohse szűnjetek! S a Magasságos Úristen jóízű tréfáin kacagni restek ne legyetek!”

Persze a józan háziasszonyok, ha napjainkban érzékelik a dalos göcseji hébac sajnos egyre ritkábban tapasztalható, sajátos mentálvokális hatását, sokkal pongyolábban fogalmaznak:

- Az ég rohassza a csápját a belébe annak a kurva nótacsalinak, már megint futtatja a tyúkot összevissza, a kakas meg kontráz, az én fejem meg szétrobban ettől az állandó vernyákolástól, hogy az ördög borítaná rá az erdőt már a tohonya, irritáló, kellemetlen fajzatjára!

Pedig sok turista szerint is szépen énekel.

Mindenesetre ne bántsuk a hébacstot, ha összefutunk vele! Régi idők tanúja, nagy titkok tudója ez a különös lény, de legalábbis sokkal érdekesebb annál, mint aki agyon akarja ütni.

Szentkozmadombja, 2020. novembere

Juhász Gergő Balázs: Morphology Study II.

TAKÁCS FERDINÁND: Pandémia (Cserseztomaj)